

Zalai Anita

La tierra de fiestas*

Franco – a magánember

„1892. december 4-én, a spanyol partvidék északnyugati csücskében fekvő kisvárosban, El Ferrolban egy tengerésztszít felesége – második gyermekként – fiút hozott a világra. Az anya, *Pilar Bahamonde y Pardo de Andrade* középosztálybeli családból származott, amelynek korábbi generációi a XIX. századi galíciai kismemességhez tartoztak. A gyermek apja *Nicolás Franco Salgado-Araujo*, akinek családja arról volt ismert a kisvárosban, hogy tagjai már öt generáción át szolgáltak a spanyol haditengerészetnél. A hamarosan megkeresztelt gyermek, *Francisco Paulino Hermenegildo Teóduo* a tüzekek védőszentjének, Szent Borbálának napján született. Ez elég baljóslatúnak bizonyult, mert hosszú élete során Francisco Franco Bahamondénak valóban sokszor kellett fegyverekkel foglalkoznia.”¹

Ezekkel a gondolatokkal indítja Francóról szóló könyvét *Sheelagh Ellwood*, akinek munkája jelenleg a legfrissebbnek számít a témára vonatkozóan. Maga a tény, hogy 1997-ben is született egy, immár sokadik Franco-életrajz azt bizonyítja, hogy több mint két évtized távlatából is foglalkoztatja a közvéleményt Franco tábornoknak, Spanyolország példátlanul hosszú ideig „uralkodó” diktátorának személyisége.

Az életrajzok, a teljesség igényével, az egész pályafutását mutatják be és ily módon csak több-kevesebb figyelmet szentelnek Francónak – mint magánembernek. Ezért most, a megszokott politikusképtől eltérően, elsősorban a magánembert, a férjet, a családapát és barátot szeretném bemutatni, korántsem a teljesség igényével.

* Új, a spanyol történelemmel foglalkozó rovatunk címének magyar fordítása: *Az ünnepek földje*.

Franco gyermekkori közvetlen környezete – a galíciai El Ferrolban – egy szerényen jómódú, konzervatív, középosztálybeli család volt, de gyermekevéinek tágabb kontextusát mégis inkább az elszigeteltség és a hiányérzet jellemezte. Ennek legfőbb oka, hogy a vidéki Spanyolország legnagyobb részéhez hasonlóan, Galícia is szegény és elmaradott volt a századforduló idején. Felnőttként úgy emlékezett vissza gyermekkorára, mint „egyszerű és rövid időszakra, melyben semmi különösebben említésre méltó nem történt.”² Három testvére volt, egy bátyja, *Nicolás*, egy öccse, Ramón és egy húga, *Pilar*. Édesanyját imádta és csodálta, apjával a viszonya azonban korántsem volt felhőtlen. Az apa sohasem tartotta sokra fia képességeit és ennek – néha botránys módon – hangot is adott. Már a győztes polgárháború után, don Nicolás „alkalmatlannak” nevezte fiát az ország irányítására és „nevetségesnek” tartotta a Francóról, mint „nagy vezérről” szóló legendát. A másik ilyen neuralgikus pont kettejük kapcsolatában a szabadkőművesség témája volt. A meggyőződéses szabadgondolkodó apa érthetetlennek tartotta Franco szabadkőművesség elleni gyűlöletét és így nyilatkozott erről: „Mit tudhat a fiam a szabadkőművéségről? Tiszteletreméltó, kiváló emberek társasága, akik mind tudásban, mind lelki nyitottságban jóval felette állnak”.³ Tény, hogy Franco egész életében mániákusan gyűlölte a szabadkőműveseket, illetve a kommunistákat. Úgy vélte, hogy minden rossz az ő felforgató tevékenységüknek köszönhető.

A diktátor személyiségének egyik meghatározó eleme, az ambíció még gyermekkorában kialakult. Már a családi környezet katolicizmusa, konzervativizmusa és tekintélyelvűsége is a legfőbb értékeként tartotta

számon az olyan fogalmakat, mint a hierarchia, a rend és az engedelmesség. Éppen ezért az ő értékrendjében is első helyen szerepeltek az olyan fogalmak, mint: haza, vallás, egység és rend. Ezeket annál is inkább fontosnak tartotta, mivel úgy vélte, hogy minden népnek megvannak a maga „rossz szellemei” (ezek minden népnél mások). Spanyolország „démonjai”: az anarchista szellem, a negatív kritika, a szolidaritás hiánya az emberek között, a szélsőségekre való hajlandóság és a kölcsönös gyűlölködés.

Franco gondolkodásmódjával éles ellentétben öccse, Ramón a spanyol légierő tisztjeként, az édesapjuk példáját követve a szabadkőművesség, majd pedig az anarchisták híve lett. Bátyja intelmei ellenére részt vett az 1931-es Cuatro Vientos repülőtéri sikertelen katonai felkelésben és ez végleg megrontotta a viszonyt kettejük között.

A család mellett a hadsereg játszott a főszerepet Franco személyiségének végső alakulásában. A katonai pálya, amelyre a családi tradíció és személyes elkötelezettsége is

predesztinálták, a lehető legjobb választás volt a fiatal, ambiciózus Franco számára. „A hadsereg nem törődött fizikai tökéletlenségével, cingár természetével és kis beszédhibájával”⁴, bár társai már kevésbé voltak elnézőek vele szemben. „Alacsony természetére figyelmeztette állandóan a társaitól kapott kicsinyítő beceneve: Franquito, magolási hajlama pedig körlettársai tréfáinak állandó céltáblájává tette, amelyre mosolytalan arccal reagált”⁵. Igyekező természete ellenére azonban tanulmányi eredményei nem voltak kiemelkedőek. A többi kadéttól eltérően soha nem vett részt a katonák között megszokott szexuális kalandokban sem, ami valószínűleg kisebbségi komplexusából fakadt.

1910-tól, a katonai akadémia befejezése után Marokkóban teljesített szolgálatot. 1917-ben Asztúriába vezényelték, ahol megismerkedett későbbi feleségével. *María del Carmen Polo y Martínez Valdés* egy jómódú asztúriai családból származott. Szigorú katolikus neveltetést kapott, maga Franco is egy templomi séta alkalmával ismerkedett meg vele. „Carmen Polo társadalmi és kulturális arcéle nagyon hasonlított Franco anyjához. Mindazonáltal korántsem volt Pilar asszonyhoz hasonlóan háttérbe húzódó, csendes figura.”⁶ Hosszú jegyesség után, 1923-ban házasodtak össze. Egyetlen gyermekük, *Carmencita*, aki édesapja szemefénye volt, 1926-ban született. Ahogy az életrajzírók írják, nem volt különösebben szép és csinos, de ami meglepő, jóval magasabb volt édesapjánál. *Carmencita* 1950-ben ment férjhez egy arisztokrata származású szívsebészhez, *Cristóbal Martínez Bordiú*hoz, Villaverde márkijához, akitől hét gyermeke született és a nagypapa imádatlalt csüngött unokáin.

A győztes polgárháború és hatalomra kerülése után Franco és családja a Madridtól 10 km-re lévő El Pardo kastélyban rendezkedett be és itt éltek egészen a diktátor haláláig. A nyarakat vagy San Sebastiánban, a királyi család egykori nyaralójában, vagy a La

MUNKA KÖZBEN

Coruñához közeli udvarházban töltötték, amelyet Franco Meirás városától kapott ajándékba. A hétvégeken és nyaranta itt kedvére hódolhatott két szenvedélyének, a horgászatnak és a vadászatnak. Még 80 évesen is űzte ezeket a sportokat és zsákmányaival gyermek módjára dicsekedett. Mindemellett, míg életkora engedte, teniszezett, lovagolt és golfozott. Hobbijai közé tartozott a mozi, a televízió és a futball, sőt időnként még festegetett is (inkább lelkesen, mint tehetségesen).

1940-ben még egy regényt is írt, amiz később megfilmesítettek. A *Faj* (Raza) címet viselő regény egy vidéki, középosztálybeli spanyol család sorsán keresztül követi nyomon a XX. századi Spanyolország történetét az 1898-as kubai katasztrófától a polgárháború végét jelentő 1939-es évig. A képzletbeli *Churruca* család sok szempontból hasonlít Franco családjára. „A Raza idealizált dramatizációja volt annak a képnek, ahogyan Franco saját életét és önmaga történelemben játszott szerepét látta. Hős és mártír, harcos és védő. Az, hogy eredetileg is képszerűen írta meg könyvét, s abból nagyon gyorsan filmet is készítettek, valószínűvé teszi, hogy Franco tudatosan törekedett arra, hogy maga alakítsa ki a néptömegek körében róla elterjedő képet.”⁷⁷ Már a mű megírása is jelzi Franco határtalan egocentrizmusát.

Életrajzírói úgy mutatják be a Francót, mint olyan embert, aki a spanyolokról kialakult sztereotip képnek teljesen ellentmondott: nem dohányzott, szinte alig ivott, nem sziesztázott és nem volt igényes az ételekben sem. Hatvanéves korától az orvosok diétára fogták, miután hajlamos volt az elhízásra. Zárkózott és távolságtartó ember lévén, nagyon kevés barátja volt: néhány vadász- és horgásztársa, régi harcostársai, *Vincente Gil*, aki 1940-től 1974-ig volt a háziorvosa, *Bulart* atya, a gyóntatója és még néhány ember.

Alapvetően bizalmatlan és gyanakvó ember lévén, mindössze két embert „ajándéko-

zott meg” a bizalmával diktátori pályafutása során, akik legfőbb segítőtivé váltak és akiket életrajzírói olykor „kegyenceknek” (válidos) neveznek. Az egyikük sógora, *Serrano Súñer* volt, akinek a szavára már 1937-től nagyon sokat adott és a fontosabb döntéseknél mindig kikérte a véleményét. 1940-ig a belügyminiszteri tisztséget is ő töltötte be, 1941-től azonban a helyzet megváltozott és egyre kevésbé élvezte a diktátor bizalmát. Ennek egyik oka Súñer határozott németbarát orientációja volt. Sokat elárul Franco egyéniségéről az a mód, ahogyan tőle „megszabadult”. Hidegen, érzelmek nélkül vetett véget egy 1929 óta tartó családi- és munkakapcsolatnak. Saját hibás lépéseit leplezve Súñert tüntette fel „bűnbakként” a közvélemény előtt.

A másik „kegyenc”, aki fokozatosan nyerte el a Generalisszimusz bizalmát, *José Carrero Blanco* volt. Ennek oka, hogy kettejük nézetei és elképzelései sokkal inkább egybeestek, mint Serrano Súñer esetében. Carrero Blanco még inkább konzervatív, katonai szellemiségű, sajátos monarchista beállítottságú ember lévén, tökéletesen megfelelt Francónak.

SOKAT KÖSZÖNHETETT MUSSOLININAK

Az életrajzírók megegyeznek abban, hogy Carrero Blanco feltétlen hűsége, szilárd nézetei és egyéni ambícióinak hiánya folytán, egyre inkább nélkülözhetetlenné lett Vezére számára, mígnem egyfajta „alteregójává” vált. Gyakorlatilag az ő vállán nyugodott az egész francóista rendszer, sőt az utódlás kérdése is. Annál fájdalmasabban érintette a már súlyos beteg Francót a hír 1973. december 20-án, amely szerint az ETA meggyilkolta leghűségesebb emberét.

Az 1960-as éveket az „Isten alkonyaként” jellemzi Sheelagh Ellwood. Joggal, mert inentől kezdve a halandóság jegyeit lehet észrevenni Francón, úgy az egészségi állapotán, mint politikai rendszerén. Elete utolsó tizenöt évében asszisztálnia kellett egy olyan reformfolyamathoz, amelyet önszántából sohasem indított volna el és amely beláthatatlan következményekkel járt. Ezzel a lépésével egyik életrajzírója, Payne szerint Franco „ismét olyan mértékű politikai és ideológiai rugalmasságról tett tanúbizonyságot, amellyel jóval felülmúlta a század más diktátorait és kezdettől fogva elégedett volt az eredményekkel.”⁸⁸ Ugyanis Spanyolországban, történelme során még sohasem tapasztalt mértékű gazdasági fejlődés bontakozott ki. Ennek azonban súlyos ára volt, mert maga a francóista berendezkedés indult bomlásnak még létrehozója életében. Már Franco halála előtt megszűnt létezni az a fajta társadalom és kultúra, amelyre eredetileg a rendszer épült.

Ahogy 70. életévét betöltötte a diktátor, a fizikai hanyatlás jelei kezdtek mutatkozni rajta. Először 1961-ben diagnosztizálták nála az orvosok a Parkinson-kór tüneteit, melyet az 1918-19-es nagy influenzajárvány szövődményének tartottak. Bár 1974-ig nem hozták nyilvánosságra betegségét, már jóval hamarabb köztudottá vált. Ez a bénító betegség az agy idegsejtjeinek progresszív degenerációjával jár, ezért állapotának súlyosbodásával a tünetek mindinkább szemmel

láthatóak lettek. Egyre bizonytalanabbá vált a járása, kifejezéstelenné a tekintete, gyengült és monotonná vált a beszéde és állandóan reszketett a keze. Ezzel együtt csökkent az aktivitása és az energiája is.

Élete utolsó éveiben megjelenése is sokat változott, közvetlenebb és kedvesebb lett. Egy jóságos, törekeny nagypapa benyomását keltette. Ironikus kontraszt volt ez egy új imázs hatalomra jutása időszakának katonás, fasisztoid stílusához képest.

Mindazonáltal Franco „személyi kultusza” ezekben az években érte el a csúcspontját. Különböző kitüntetések, címeket adományoztak neki, sőt 1964-ben egy róla készült filmet is bemutattak. Fizikai, szellemi hanyatlása azonban feltartóztathatatlan volt. Egész életében kiváló egészségnek örvendett, mindössze három kisebb balesete volt: az El Buitz-i sebesülése 1916-ban a marokkói háborúban, egy autóbalesete 1935-ben Salamancában és egy vadászbalesete 1961-ben. Annál nehezebben viselte lelkiileg egyre súlyosbodó betegségét és a vég közeledtét. Hol depresszióba esett, hol pedig – mindvégig jellemző nárciszizmusától sarkallva – nélkülözhetetlennek érezte magát az ország és népe számára. Ekkor történt a merénylet Carrero Blanco ellen, amelynek híre csak fokozta az agg és beteg diktátor magányosságát.

Franco hosszú agóniája már 1974. július 9-én elkezdődött, amikor trombózt kapott, majd július 19-én gyomorvérzése volt, ezért ideiglenesen átadta a hatalmat János Károly trónörökösnek. Azonban a hónap végére annyira felépült, hogy visszavette a hatalmat. Bizonyos tekintetben jellemének eddig nem ismert pozitívumait mutatta meg az az időszak, mivel Franco sokkal türelmesebbnek, fegyelmezettebbnek mutatkozott és még némi humorérzékről is tanúbizonyságot tett. Állapota 1975 őszéig nem sokat változott, majd októberben hirtelen rosszul lett. Két, egymást követő infarktus után tovább romlott az álla-

pota. Szív- és veselégtelenség miatt többszöri vérátömlesztésre, majd műtéti beavatkozásra volt szüksége. Végül hetekig tartó szenvedés után, 1975. november 20-án halt meg.

Felhasznált irodalom

- ❏ DURO, ENRIQUE GONZÁLEZ: *Franco – Una biografía psicológica*, Madrid, Ed. Temas de Hoy, S. A., 1992.
- ❏ ELLWOOD, SHEELAGH: *Franco*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1997.
- ❏ FUSI, JUAN PABLO: *Franco-Autoritarismo y poder personal*. Madrid, Ed. El País, 1985.
- ❏ HARSÁNYI IVÁN: *Franco*. Rubicon, 1994/3, 10–17. p.
- ❏ HILLS, GEORGE: *Franco. El Hombre y su Nación*. Madrid, Librería Editorial San Martín, 1969.
- ❏ PAYNE, STANLEY G.: *Franco-El perfil de la historia*. Madrid, Espasa Calpe, 1992.
- ❏ ZALAI ANITA: *Franco-En el poder*. JATE, 1994. [Szakdolgozat].

Halála előtt írt végrendeletében elbúcsúzott a spanyol néptől, bocsánatot kért mindenkitől és megbocsátott minden ellenségének, bár naivan megjegyezte, úgy hiszi, ellenségei csak azok voltak, akik egyben Spanyolország ellenségei is voltak.

Jegyzetek

1. Ellwood: i. m. 7. p.
2. Ellwood: i. m. 10. p.
3. Payne: i. m. 158. p.
4. Ellwood: i. m. 25. p.
5. Ellwood: id. m. 25. p.
6. Ellwood: i. m. 37. p.
7. Ellwood: i. m. 168. p.
8. Payne: i. m. 189. p.

Hóbe Judit

Spanyolország gazdaság- és társadalomszerkezetének átalakulása (1939–1975) I.

A Spanyolországban végbemenő változások először a hatvanas évek közepén kerültek a nemzetközi – így a magyar – tudományos és publicisztikai érdeklődés előterébe. Ennek oka a „spanyol gazdasági csoda” néven emlegetett rendkívül gyors modernizációs folyamat, illetve a Franco halálát követő békés, demokratikus átmenet. A külföldi figyelmre az 1980-as évek elején ismét Hispániára irányult, hiszen akkor folytak azok a tárgyalások, amelyek előkészítették Spanyolország és Portugália 1986-os NATO-hoz és Európai Közösségekhez csatlakozá-

sát. Európa keleti felében a rendszerváltás időszakában – az 1980-as évek végén – ismét az érdeklődés középpontjába került a spanyol demokratikus átmenet folyamata, ugyanis Kelet-Közép-Európa is hasonló történelmi probléma megoldása előtt állt, mint Spanyolország Franco halálát követő években: egy totalitárius rendszer összeomlása után békés úton kellett kiépíteni a pluralista demokráciát.

A tekintélyuralmi-diktatórikus berendezkedésből a pluralista-demokratikus politikai rendszerhez vezető magyar és spanyol átme-